

הי שיל סבינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

לז.

עד מתי אתה מכניס
ראשך בין המחלוקת

המברך מעיין שלוש במקום ברכת המזון, האם יצא

רבינו חיים בן עטר זי"ע בספרו חפץ ה' בסוגיין, כתב להעיר במה שאמר רבן גמליאל לרבי עקיבא "עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת" - "קשה, והיכי הוה ליה למיעבד להוציא עצמו מהמחלוקת, הרי הגם דהוי אמר שלוש ברכות הוי מכניס עצמו במחלוקת דהיינו הפך דברי רבנן דפליגי. ויש לומר דסובר, כיון דקיימא לן דברכה מעיין שלוש אינה פוטרת של שלוש, ושלוש ברכות פוטרות מעיין שלוש, אם כן הוה ליה לברך שלוש ויוצא ידי חובה אליבא דכולי עלמא, דגם אליבא דמאן דאמר מעיין שלוש יוצא בשלש. ומדלא בירך אלא מעיין שלוש הכניס עצמו במחלוקת, דסובר הוא כמאן דאמר מעיין שלוש, ולא חש להיאי סברא דשלש, לזה אמר לו למה הוא מכריע ומכניס וכו'. והשיבו רבי עקיבא דטעמו לאו משום דכן סובר הוא, אלא משום דרבו חבריו, ויחיד ורבים הלכה כרבים. וקל להביין, עד כאן דבריו.

וכבר דנו הפוסקים לגבי מי שברך ברכה מעיין שלוש במקום שצריך לברך ברכת המזון, אם יצא ידי חובתו. ומרן הבית יוסף (אורח חיים סימן קס"ח) גבי פת הבאה בכיסנין, סבירא ליה שאף במקום שצריך לברך ברכת המזון אם בירך ברכה אחת מעיין שלוש יצא, עיין שם. וכן כתב הגנת ורדים (כלל א' סימן כ"ד) בדעת מרן הבית יוסף. וכן הוכיח מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן קס"ז ס"ק י'), עיין שם. וכן כתב הרא"ה בחידושו לברכות (טז), שאם בירך מעיין שלוש במקום ברכת המזון יצא. וכן כתב הריטב"א בחידושו לברכות (מ: בד"ה סלקא דעתך אמינא היכא אמרינן וכו'), שברכה מעיין שלוש פוטרת שלוש ברכות של מזון וכו', עיין שם. וכן כתב בשיטה מקובצת (ברכות מד.) שאפילו אכל פת ונתחייב בברכת המזון, אם בירך מעיין שלוש יצא עיין שם.

ומרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע בספרו מאור

מצוה שעל האדם לעשות ולא עשאה ומתחנך לכתחילה, צריך לברך שהחיינו". הרוקח הביא ראייה לחידוש זה מדברי מהגמרא בסוגייתנו: "תניא, היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, אומר ברוך שהחיינו".

אמנם הש"ך (יורה דעה סימן כ"ח ס"ק ה') והפרי חדש (שם ס"ק ה') כתבו שראיה זו נכונה רק לפי פירוש רש"י שמדובר בהן שעדיין לא הקריב מנחה מימיו. אולם התוספות (בסוגייתנו ד"ה היה) פירשו שברכת שהחיינו על הקרבת המנחות היא ברכה על מאורע המתחדש בזמן קבוע בשנה, היות שהיו עשרים וארבע משמרות כהונה המתחלפות בכל שבוע ושבוע ומתחדשות פעמיים בשנה. וכמו שסיימו התוספות: "וכיון שיש להם זמן קבוע מברכין שהחיינו". ועיין עוד במאור ישראל כאן, שהסיק שכן עיקר דאין לברך, משום ספק ברכה לבטלה.

לח:

רבי יוחנן אבל זית מליח

אכילת זיתים וקושי השבחה

לכאורה קשה מהא דאיתא במסכת הוריות (יג:): "תנו רבנן, חמשה דברים משכחים את הלימוד: האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל חתול, והאוכל לב של בהמה, והרגיל בזיתים", והיאך היה רבי יוחנן אוכל זית מליח.

וחזיתיה למרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ב' יורה דעה סימן ח') שכתב: "ומצאתי להגאון יעב"ץ במור וקציעה (סימן ק"ע) שכתב, ומה שאין נוהגים לזוהר בזיתים, אף הנזהרים מדברים המביאים לידי שכחה. נראה לי שעיקר טעמן הוא משום דמשמע להו שלא נאמרו דברי הגמרא אלא באוכלן לחים חיים, וקובע סעודתו עליהן, מה שאין כן באלו הכבושים שאין אוכלין אותן אלא לקינוח. וראיה לדבר שאין חשש בזיתים כבושים, מרבי יוחנן בן גודגדא ביבמות, ורבי יוחנן דאכל זית מליח, פרק כיצד מברכין (לח:). עד כאן".

וכותב מרן זי"ע על דברי היעב"ץ: "ומה שכתב

ישראל (כאן) כתב: "לכאורה מכאן מוכח שברכה אחת מעיין שלוש אינה פוטרת ברכת המזון, ולכן הקשה רבן גמליאל על רבי עקיבא שהכניס עצמו במחלוקת, כיון שלדעת רבן גמליאל לא יצא ידי חובה, ובירך ברכה לבטלה, שאם לא כן מה הקשה רבן גמליאל, והרי כך יפה לו לברך ברכה אחת מעיין שלוש ולצאת ידי חובת הכל, שאם בירך ברכה מעיין שלוש פטר עצמו מברכת המזון, ולכולי עלמא יצא. והכי עדיף טפי מלברך ברכת המזון, שלדעת חכמים הרי הוא מברך כמה ברכות לבטלה. אלא ודאי שברכת מעיין שלוש אינה פוטרת במקום ברכת המזון, ולרבן גמליאל לא יצא ידי חובה, אלא דרבי עקיבא עשה כדעת חכמים שהלכה כרבים".

אמנם במסקנת דבריו דחה ראייה זו וכתב: "מכל מקום העיקר לדינא כדברי שאר פוסקים ומרן הבית יוסף הנ"ל, שיצא, ובפרט דקיימא לן ספק ברכות להקל". ועיין עוד מה שכתב בזה באורך בשו"ת יביע אומר (חלק ב' חלק אורח חיים סימן י"ב), ומשם בארה.

לז:

היה עומד ומקריב מנחות
בירושלים אומר ברוך שהחיינו
וקימנו והגיענו לזמן הזה

שהחיינו בקיום מצווה לראשונה בחיינו

בספר משמרות כהונה כתב כי מכאן סיוע למה שכתב הרמ"א ביורה דעה (כח, ב), שמי ששחט פעם ראשונה מברך שהחיינו על הכיסוי. והרמ"א שם פסק: "מי ששחט פעם הראשון מברך שהחיינו על הכיסוי ולא על השחיטה, דמזיק לבריה". ומקור הדין מבואר בדרכי משה בשם הגהת מנהגים, "דכיסוי הוי מצווה, כדאמרינן (סוטה יז. חולין פח:): בזכות שאמר אברהם (בראשית יח, כז) 'וְאָנֹכִי עֹפֵר וְאֶפְרָיִם' זכו בניו לשתי מצוות, והוי כמו ציצית וסוכה דמברך שהחיינו".

ראיה זו מוזכרת גם בדברי הרוקח (סימן שע"א), שכתב: "כל מצוה שזמנה קבוע, או כל

'רבי יוחנן בן גודגדא', צריך לומר 'החורני', ביבמות (טו:), אך שם מיירי בשנת בצורת. עיין שם. ובאמת שאין מכאן ראיה כל כך, דהא 'הרגיל בזיתים' אמרו, אבל לאכול באקראי ודאי דשפיר דמי.

"וכל שכן לפי מה שכתב האר"י ז"ל בשער המצות (ריש פרשת ואתחנן), כי יש דברים הגורמים שכחה לאכלם כמו הזיתים וכיוצא באלו, ואין זה אלא במי שאוכלם בלא כוונה כעם הארץ, אך כל מי שמכווין באכילתו וכו' אדרבא נותנים בו זכירה, עיין שם. וכן כתב בנגיד ומצוה (דף י"ח ע"ב), שיכוין בשמות א"ל אלקים מצפץ שעולים כמנין זית. עיין שם. וכן הובא במגן אברהם (סימן ק"ע ס"ק י"ט), עיין שם. ואם כן אפשר שרבי יוחנן החורני ורבי יוחנן היו מכוונים בכוונות הללו. וכן ראיתי להרב יפה ללב חלק ג' (דף ק"כ ע"ג) שכן כתב.

ועיין להגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים פ"א (סימנים מ"א-מ"ב), שכתב על דברי המגן אברהם הנ"ל, דמכל מקום אין ראוי להרגיל בזה במה שמפורש בש"ס, ומכל שכן עניני שכחה, שאפשר שיש בזה לתא דלאו ד'השקור... פן תשפח את הדברים' וכו' (דברים ד, ט). אבל יאכל אותם עם שמן זית, ואז מה טוב לכוון. וההיא דיבמות (טו:): שהיה אוכל זיתים, פשוט דדווקא רגיל וכו', עיין שם. וכבר ביארנו שאין בזה כלל איסור ד'השמר פן תשכח את הדברים' וכו'."

ל.מ.

רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי לחו ריפתא דערונא מברכיין עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי

'הואיל ואתעביד'

בשאר מצוות

יש לדון אי אמרינן הכי אף בשאר מצוות, או רק בעירוב איכא להאי כללא דהואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי. ואציין לכמה מקורות ששם רואים שאף בשאר מצוות אמרינן הכי.

בספר מהרי"ל מנהגים (הלכות אפיית המצות) איתא: "נוהגין להסיק התנור למצות בעצי ערבה של לולבין שהיו לו בסוכה. ויש מכבדין עמהם התנור, הואיל ואתעביד בהו מצוה זימנא חדא. ועמא דבר כמו מהר"י סג"ל שהיה מסיק עמהם התנור לשלוש המצות. וכן כתב גם כן בדרשות של מורנו הרב חיים אור זרוע. וכן על עצי הושענות ובעצי הושענות היה מתקן הקולמוס."

ובמנהגי מהרי"ל (עמוד תקפ"ח) הובא דאף על גב שהסמ"ג כתב שאין קדושה בציצית, ואם נפסקו זורקן לאשפה, "מכל מקום ראיתי

בשכונת מהרי"ל סגל שנהגו, דהואיל ואתעביד בהו מצוה, יעשו בה מצוה אחרת, והחזיקם השמש לקשור את בגדי הצבעונים שמכסין בהם כסאות המילה. ויש מסמנים בהם ספרים."

ובמכתבי תורה לאדמו"ר מגור בעל אמרי אמת (מכתב מ"ג) הובא שנשלח אליו חוטי ציצית

שנטוו מצמר שהפרישוהו לראשית הגז, וכתב "אבל לא אדע מה החשיבות של ראשית הגז, הלא אין בו שום קדושה לאחר שהפרישוהו, אך אולי כמו שאמרו בברכות כיון שנעשה בו מצוה אחת תעשה בו מצוה אחרת". ועיין שו"ת בצל החכמה (חלק ג' סימן ס"ז). ועיין עוד שו"ת תורה לשמה (סימן רע"ו) דבר פלא בזה.

אסור לאדם שיאכל

קודם שיתן מאכל לבהמתו (מ.)

מה הדין בטעימה, בשתייה ובבהמה טמאה

א. יש לדון לעניין טעימת מאכל בלבד לפני נתינת מאכל לבהמות.

הטורי זהב (סימן קס"ז ס"ק ז') כתב שבטעימה בלבד אין איסור, וכלשון הגמרא, "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו", משמע שבטעימה בלבד אין איסור. אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (ס"ק ה') תמה על דברי הטורי זהב, שהרי גרסת הרי"ף והרא"ש בגמרא, "אסור לטעום", וכן גורסים עוד רבים מן הראשונים, ואם כן משמע שאף בטעימה בלבד יש לאסור. ובאמת שכך היא גרסת הגמרא בגיטין (סב.) שאסור אף לטעום קודם שייתן מאכל לבהמתו. ולכן גם בטעימה בלבד יש לאסור. וכן פסק מרן רבינו עובדיה יוסף ז"ע בספרו הליכות עולם (עמוד שנ"ב).

ב. לעניין שתייה קודם הבהמה:

בספר חסידים (סימן תקל"א) הקשה ממה שאמרה רבקה אמנו ע"ה לאליעזר (בראשית כד, מו) "שְׁתֵּה וְגַם גְּמְלִיךָ אֶשְׁקֶה", הרי שהקדימה שתיית האדם לשתיית הבהמות. וכתב לחלק בין אכילה לשתייה, דרק באכילה הקפידה תורה להקדים את הבהמות ולא בשתייה. והמגן אברהם (אורח חיים סימן קס"ז ס"ק י"ח) הביאו. ולפי דרכו יש ליישב גם מה שיש להקשות מדכתיב (במדבר כ, ח) "וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִיכֶם", הרי שגם כאן הקדים הקדוש ברוך הוא את האנשים לבהמות, ולפי המבואר מיושב דגם כאן מדובר בשתייה ולא באכילה.

ובטעם החילוק בין אכילה לשתייה, כתב הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (אורח חיים סימן צ') "דצער של צמא קשה יותר ולכן בצמא אינו מחויב להקדים לבהמה". אמנם, אם זהו הטעם, הרי לכאורה אין להוכיח מרבקה ואליעזר דין זה, כי כתב אור החיים הקדוש על הפסוק שם: "עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ברכות מ.) בפסוק וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֶׂדֶךָ לְבְהֵמְתֶךָ וגו' (דברים יא טו), שצריך אדם להקדים לתת מזון לבהמתו ואחר כך את עצמו. ויש לך לדעת כי דוקא באין כאן סכנה או צער, אבל בסכנה או בשיש צער, קודם יש לחוש לצערך ואחר כך בהמתך, ולזה כששאל האיש 'הגמליאני... מעט' (בראשית שם, יז) הרגישה הצדקת כי צמא למים הוא ומצטער היה, לזה אמרה לו 'שְׁתֵּה' (שם יח), וכשנתנה לו שיעור ששיערה כי ודאי אין כאן חשש לצער הצמא, וְתָכַל לְהִשְׁקֹתוֹ וְתִאֲמַר גַּם לְגְמְלִיךָ אֶשְׁאֵב' (שם יט), כי בגדר זה שאינך מצטער אותם צריך להקדים, והוא שסמך הכתוב לומר וְתָכַל לְהִשְׁקֹתוֹ וְתִאֲמַר גַּם לְגְמְלִיךָ וגו' ואומר 'עד אם כלו', פירוש לא אשער להם כפי האומדנא אלא אשקה ולא אשא ידי עד שאראה שמים לפנייהם ואינם שותים, וזה לך האות כי כלו לשתות."

ולדבריו אדרבה, במצב רגיל יש להקדים את שתיית הבהמה לשתיית האדם, כמו שיש להקדים את אכילתה לאכילת האדם. ועיין שם בהר צבי עוד חילוק בין אכילה לשתייה.

ג. האם הדין גם בבהמה טמאה:

כתב השבות יעקב (חלק ג' סימן י"ג): "ונראה דאין חילוק בין בהמה וחיה ועוף בין טמאה וטהורה דאיתא 'בהמתך' 'בהמתך' משבת, וכדאיתא בש"ס בבא קמא דף נ"ד עמוד ב'. וכן משמע בספר חסידים סימן תקל"א וזו לשונו, לענין אכילה הבהמה קודמת, דכתיב (בראשית שם, לב) 'וַיִּתֵּן תָּבֶן וּמִסְפּוֹא לְגְמְלִים' והדר (שם לג) 'וַיִּוֹשֶׁם לְפָנָיו לְאֹכֶל', וכתיב 'וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֶׂדֶךָ לְבְהֵמְתֶךָ' וגו', עיין שם. כל זה נראה לי פשוט."

והיינו שהספר חסידים למד מגמליו של אליעזר, והרי הם בהמה טמאה, ואף על פי כן הם בכלל החיוב.

לאסוקי שמעתתא